

JOSÉ RAMOS-HORTA

José Ramos-Horta © Architects of Peace Foundation

Ο Ζοζέ Ράμος-Ορτά τιμήθηκε με το Βραβείο Νομπέλ Ειρήνης το 1996 για την ανένδοτη και ακούραστη προσπάθειά του υπέρ του λαού του Ανατολικού Τιμόρ, που είχε δεχθεί ωμή εισβολή από την Ινδονησία το 1975. Το 1946, το μουσουλμανικό Δυτικό Τιμόρ έγινε μέρος της Ινδονησίας, ενώ το Ανατολικό Τιμόρ, στο οποίο είχαν εγκατασταθεί από το 1520 οι Πορτογάλοι με διαφορετική γλώσσα, θρησκεία και έθνη, παρέμεινε αποικία ως την απόσυρση της Πορτογαλίας το 1975. Ο εικοσιπεντάχρονος Ζοζέ Ράμος-Ορτά διορίστηκε υπουργός Εξω-

τερικών της νεοσχηματισθείσας κυβέρνησης τον Νοέμβριο του 1975, όμως ένα μόλις μήνα αργότερα τα ινδονησιακά στρατεύματα συγκεντρώθηκαν γύρω από την πρωτεύουσα Ντλί και, καθώς το αεροπλάνο του Ράμος-Ορτά προσγειωνόταν στην Πορτογαλία, εκείνος μάθαινε ότι η Ινδονησία είχε αναλάβει τον έλεγχο της χώρας του. Στα χρόνια που ακολούθησαν την εισβολή, το ένα τρίτο του πληθυσμού έχασε τη ζωή του από σφαγές, πείνα, επιδημίες και τρομοκρατία. Κατά τις επόμενες δύο δεκαετίες ο Ράμος-Ορτά ταξίδεψε ανά τον κόσμο καταγγέλλοντας τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και το 1992 παρουσίασε ένα σχέδιο ειρήνης που προέβλεπε σταδιακή αποχώρηση των ινδονησιακών στρατευμάτων και κατέληγε με τη διενέργεια δημοψηφίσματος στο οποίο ο λαός του Ανατολικού Τιμόρ θα ψήφιζε για ανεξαρτησία, ενσωμάτωση στην Ινδονησία ή ελεύθερη σύνδεση με την Πορτογαλία. Όταν η ψηφοφορία τον Σεπτέμβριο του 1999 έδειξε ότι το 80% του λαού του Ανατολικού Τιμόρ είχε ψηφίσει υπέρ της ανεξαρτησίας, οι ινδονησιακές ένοπλες δυνάμεις και οι σύμμαχοί τους παραστρατιωτικοί αντέδρασαν με μανία. Έσφαξαν εκατοντάδες, κατέκαψαν το 70% των υποδομών της χώρας, έβαλαν φωτιά στις σοδειές, σκότωσαν χιλιάδες εκτρεφόμενα ζώα και κατέστρεψαν κεντρικά συστήματα αποχέτευσης και γραμμές ηλεκτρικού ρεύματος. Εκατοντάδες χιλιάδες εξαναγκάστηκαν σε εξορία υπό την απειλή όπλων. Ο Ράμος-Ορτά ηγήθηκε της διεθνούς κατακραυγής για τη σφαγή και χάρη στις εκκλήσεις του ο

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών απέστειλε επί τόπου στρατεύματα για να σταματήσουν τη βία. Το Δεκέμβριο του 1999, ύστερα από 24 χρόνια στην εξορία, ο Ζοζέ Ράμος-Ορτά τελικά επέστρεψε στην πατρίδα του, σε ένα ελεύθερο και ανεξάρτητο Ανατολικό Τιμόρ. Το Μάιο του 2007 ο Ράμος-Ορτά ξεκίνησε τη θητεία του ως Πρόεδρος του Ανατολικού Τιμόρ, έχοντας προηγουμένως υπηρετήσει σε άλλες σημαντικές κυβερνητικές θέσεις. Τον Σεπτέμβριο του 2008 ο Ράμος-Ορτά επέζησε μιας δολοφονικής απόπειρας που τον τραυμάτισε πολύ σοβαρά. Η υγεία του αποκαταστάθηκε πλήρως και συνέχισε να υπηρετεί ως Πρόεδρος του Ανατολικού Τιμόρ ως το 2012.

Συνέντευξη από το βιβλίο της Kerry Kennedy, *Λέμε την Αλήθεια στην Εξουσία*, 2000

Γεννήθηκα σε οικογένεια που προήλθε από μικτό γάμο, με πατέρα Πορτογάλο, ο οποίος αφού αντιτάχθηκε στο φασιστικό καθεστώς του Σαλαζάρ στην Πορτογαλία εξορίστηκε τη δεκαετία του 1930 στο Ανατολικό Τιμόρ, και με Τιμοριανή μητέρα. Μεγαλώσαμε σε ένα απομακρυσμένο χωριό χωρίς ηλεκτρισμό, τρεχούμενο νερό, δρόμους ή αυτοκίνητα. Στο σπίτι μας μιλούσαμε τετούμ, τη βασική ντόπια γλώσσα. Πορτογαλικά έμαθα μόνο στο σχολείο της Καθολικής Ιεραποστολής. Είχαμε ελάχιστα: θυμάμαι ότι απέκτησα τα πρώτα μου παπούτσια όταν ήμουν έφηβος και, καθώς δεν ήθελα να τα φθείρω, τα φύλαγα για να τα φορέσω τα Χριστούγεννα. Μέχρι να έρθουν τα επόμενα Χριστούγεννα, μου είχαν πια μικρύνει – είχα καταστενοχωρηθεί.

Η Καθολική Ιεραποστολή ήταν και αυτή πολύ φτωχή. Επί δέκα σχεδόν χρόνια τρώγαμε καλαμπόκι για πρωινό, για μεσημεριανό και για βραδινό. Το έριχναν σ' ένα βαρέλι, το έβραζαν κι ύστερα στο σέρβιραν. Ήταν παλιό και σκληρό κι ένα μου δόντι χάλασε τελείως εξαιτίας αυτού του καλαμποκιού. Τρώγαμε και κρέας –ας πούμε μια φορά τον μήνα. Και το καθολικό σχολείο ήταν πολύ συντηρητικό. Έπρεπε να προσεύχεσαι πενήντα φορές την ημέρα και να εξομολογείσαι συνέχεια, διότι ο ιερέας μās έλεγε ότι, ακόμη κι αν είσαι νέος, μπορεί να πεθάνεις ανά πάσα στιγμή κι ότι, αν πέθαινες αμαρτωλός, θα πήγαινες κατ' ευθείαν στην κόλαση. Οπότε κι εγώ σκεφτόμουν ότι, εάν έκανα δύο μετάνοιες αντί για μία, θα είχα διπλάσια προστασία – ήδη από παιδί φρόντιζα να καλύπτω τα νώτα μου!

Ήθελα να γίνω δημοσιογράφος. Προτού κλείσω τα είκοσι, ξεκίνησα να δουλεύω ως ρεπόρτερ στο Ντίλι, την πρωτεύουσα, για μια τοπική εφημερίδα, τη *Φωνή του Τιμόρ*. Κατάφερα να έχω μια επιπλέον δουλειά στο ραδιόφωνο, όπου εκφωνούσα τις ειδήσεις, καθώς και μια ευκαιριακή δουλειά στην πορτογαλική

τηλεόραση, όπου άρχισα να τραβώ για λογαριασμό τους διάφορα θέματα και αργότερα να συντάσσω τις ειδήσεις. Κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας έγινα ένθερμος οπαδός της ανεξαρτησίας και πολύ επικριτικός απέναντι στον πορτογαλικό αποικιακό ζυγό. (Δεν αναφέρομαι στους Πορτογάλους του σήμερα, οι οποίοι έχουν κάνει εξαιρετική δουλειά υπέρ του Ανατολικού Τιμόρ. Όμως οι προ του 1975 Πορτογάλοι αποικιοκράτες ήταν τόσο ανίκανοι και νωθροί, ώστε δεν έκαναν τίποτε το ουσιαστικό για την ανάπτυξη της χώρας).

Όταν ήμουν μόλις είκοσι ετών, ξεκίνησα να εργάζομαι στην υπηρεσία τουριστικών πληροφοριών και μια φορά, ενώ έπινα με δύο τύπους εκ των οποίων ο ένας ήταν από τις ΗΠΑ, έκανα κάποια προκλητικά σχόλια. Την επομένη με κάλεσε το τμήμα Πολιτικής Ασφάλειας της πορτογαλικής Αστυνομίας, η γνωστή PIDE, διαβόητη σε Πορτογαλία και Αφρική για τη χρήση βασανιστηρίων εναντίον πολιτών. Επανελάβαν όλα όσα είχα πει γι' αυτούς. Μου έκανε εντύπωση. Δύο μέρες αργότερα ανακρίθηκα ξανά επί ώρες, έχασα τη δουλειά μου κι έφυγα για τη Μοζαμβίκη για δύο χρόνια. Δεν με βασάνισαν – μόνο με ανέκριναν και μετά έφυγα. Δεν θέλω να υποδυθώ τον ήρωα. Αν δεν είχα μεθύσει, δεν θα είχα πει αυτά που είπα. Αυτό μάλιστα τους είπα, για να υπερασπιστώ τον εαυτό μου. Στο οποίο εκείνοι απάντησαν: «Δεν έχει καμία σημασία. Το σκέφτηκες. Το πιστεύεις».

Το 1974 ίδρυσα το πρώτο σοσιαλδημοκρατικό κόμμα στη χώρα, το οποίο μέσα σε λίγες εβδομάδες έγινε το πιο δημοφιλές –στην πραγματικότητα ένα επαναστατικό μέτωπο υπέρ ενός ανεξάρτητου Ανατολικού Τιμόρ. Κάποιοι μαρξιστές φοιτητές, που είχαν μόλις επιστρέψει από την Πορτογαλία, εντάχθηκαν στις γραμμές του και πήραν τα νήια. Έτσι απέκτησε τη φήμη μαρξιστικής-κομμουνιστικής οργάνωσης. Όμως ποτέ δεν ήταν μαρξιστικό κίνημα. Απλώς στις ομιλίες υπήρχε άφθονη από τη σχετική ρητορική. Συνηθίζαμε να προσφωνούμε ο ένας τον άλλο «σύντροφε» και να κάνουμε διάφορες ανοησίες, όπως να χαιρετάμε με σφιγμένη τη γροθιά (άραγε γιατί δεν γνέφαμε απλώς;).

Και ύστερα, το 1975 ξέσπασε ένας εμφύλιος πόλεμος. Οι Πορτογάλοι έφυγαν και η πόλη έμοιαζε με πόλη-φάντασμα. Ο έλεγχος είχε περάσει στο FRETILIN (Επαναστατικό Μέτωπο για ένα Ανεξάρτητο Ανατολικό Τιμόρ). Ούτε ένα σπίτι καταστράφηκε. Το παραμικρό δεν υπέστη ζημιά. Η Πορτογαλική Τράπεζα ήταν άθικτη. Ακόμη και τα αυτοκίνητα που ανήκαν στην πορτογαλική κυβέρνηση έμειναν απείραχτα. Δεν άγγιξαν ούτε τη Mercedes του Κυβερνήτη. Υπήρξε σεβασμός, όμως η πόλη είχε ερημώσει. Χιλιάδες την είχαν εγκαταλείψει. Ο πόλεμος είχε τελειώσει. Δεν το είδα, γιατί κατά τη σύντομη

αυτή περίοδο του εμφυλίου πολέμου, που κράτησε περίπου δύο εβδομάδες, βρισκόμουν στην Αυστραλία. Αλλά όταν επέστρεψα, είδα τις συνέπειες του πολέμου, σύντομου αλλά βίαιου και ανόπτου.

Αργότερα, στις 7 Δεκεμβρίου 1975, έγινε η εισβολή. Τον Νοέμβριο του 1975 διορίστηκα Υπουργός Εξωτερικών και στις 4 Δεκεμβρίου με έστειλαν εκτός της χώρας. Ένα ελαφρύ αεροσκάφος κατέφτασε για να με μεταφέρει στην Αυστραλία

**«... ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΘΑΡΡΟΣ ΑΠΑΙΤΕΙΤΑΙ
ΓΙΑ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΚΑΠΟΙΟΣ ΤΑΠΕΙΝΟΣ,
ΝΑ ΠΑΡΑΔΕΧΕΤΑΙ ΤΑ ΛΑΘΗ ΤΟΥ, ΤΙΣ ΑΜΑΡΤΙΕΣ ΤΟΥ,
ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΕΙΛΙΚΡΙΝΗΣ. ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΘΑΡΡΟΣ
ΑΠΑΙΤΕΙΤΑΙ ΓΙΑ ΝΑ ΣΥΓΧΩΡΗΣΕΙΣ
ΑΠ' ΟΣΟ ΑΠΑΙΤΕΙΤΑΙ ΓΙΑ ΝΑ ΠΑΡΕΙΣ ΤΑ ΟΠΛΑ»**

και κατόπιν στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Έφτασα στη Νέα Υόρκη δύο μέρες μετά από την εισβολή, που έλαβε χώρα στις 7 Δεκεμβρίου, ενώ εγώ βρισκόμουν εν πτήξει μεταξύ Ασίας και Ευρώπης. Δύο μέρες αργότερα κατευθυνόμουν προς τη Νέα Υόρκη προκειμένου να απευθύνω έκκληση για το Ανατολικό Τιμόρ στα Ηνωμένα Έθνη.

Έφτασα στη Νέα Υόρκη στο μέσο του βορειοαμερικανικού χειμώνα. Πρώτη φορά στη ζωή μου βρισκόμουν σε μια μητρόπολη, δεν είχα ξαναδεί ποτέ χιόνι. Αποστολή μου ως Υπουργού Εξωτερικών του Ανατολικού Τιμόρ ήταν να παρουσιάσω την υπόθεσή μας ενώπιον των Ηνωμένων Εθνών. Στάθηκα τυχερός και με βοήθησε η αντιπροσωπεία της Μοζαμβίκης, που είχε μόλις κατακτήσει την ανεξαρτησία της. Μου έκλεισαν συναντήσεις και με σύστησαν στα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας. Σε ηλικία 25 ετών ήμουν πιθανότατα ο νεότερος Υπουργός Εξωτερικών στην ιστορία και σίγουρα ο νεότερος που εκφώνησε ποτέ ομιλία στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Βέβαια μαζί με αυτά τα δύο δεδομένα ίσχυε και το γεγονός ότι ήμουν ο λιγότερο έμπειρος και ο πιο αφελής. Συνεπώς, όταν λέω ότι ήμουν ο νεότερος, αυτό δεν είναι υποχρεωτικά τίτλος τιμής, αλλά ελαφρυντικό. Και παρότι η Ινδονησία ήταν ηγέτιδα δύναμη στην περιοχή, με την οποία οι ΗΠΑ φλέτταραν στον μετά το Βιετνάμ αντι-κομμουνιστικό, ψυχροπολεμικό κόσμο, τελικά πετύχαμε μια εντυπωσιακή ομόφωνη απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας. Αυτό όμως ήταν και το πρώτο μου μάθημα στη διεθνή υποκρισία. Οι ίδιες οι χώρες που ψήφισαν υπέρ της καταδίκης της εισβολής και απαιτούσαν από την Ινδονησία να

αποσυρθεί, ήταν οι ίδιες που πωλούσαν όπλα στην Ινδονησία, επιτρέποντάς της να συνεχίσει τον πόλεμο στο Ανατολικό Τιμόρ για τα επόμενα 23 χρόνια.

Η μόνη χώρα που εκείνη την εποχή μας έδωσε χρήματα ήταν η Μοζαμβίκη. Έως το 1981 είχαν πτωχεύσει, οπότε η Αγκόλα, που είχε λίγα περισσότερα χρήματα, παρότι κι αυτή σε πόλεμο, με υποστήριξε κάποιες φορές με 500 δολάρια ή και 1000 δολάρια τον μήνα. Επιβίωσα χάρη σε αυτά. Ζούσα τον περισσότερο καιρό υπενοικιάζοντας φτωχικά δωμάτια φίλων ή γνωστών. Περιστασιακά έκανα μεταφράσεις για μια φίλη που εργαζόταν σε μια εκκλησία, μεταφράζοντας αιτήματα χρηματοδότησης από τα πορτογαλικά, τα γαλλικά και τα ισπανικά για δέκα δολάρια τη σελίδα. Κι αν καμιά φορά άφηνα διπλά διαστήματα μεταξύ των αράδων, εκείνη δεν μου έλεγε τίποτε.

Αργότερα ξεκίνησα να εργάζομαι για την κυβέρνηση της Μοζαμβίκης στην Ουάσινγκτον, ως σύμβουλος για την αμερικανική πολιτική, τα μέσα ενημέρωσης και τις σχέσεις με το Κογκρέσο. Το 1988 πήγα στην Οξφόρδη ως senior fellow. Μετά από αυτό μετακόμισα στην Αυστραλία. Τα τελευταία χρόνια της δεκαετίας του 1970 υπήρξαν τα πιο σκοτεινά στην ιστορία του Ανατολικού Τιμόρ: 200.000 άνθρωποι πέθαναν από όπλα που πωλήθηκαν από τους Αμερικανούς. Η αδελφή μου, η Μαρία, σκοτώθηκε από αεροπλάνο που είχε παραδοθεί μόλις δύο εβδομάδες προτού αναλάβει η κυβέρνηση Carter. Τα αεροπλάνα αυτά προκάλεσαν τεράστια καταστροφή στο Ανατολικό Τιμόρ – οι δύο αδελφοί μου ήταν και εκείνοι μεταξύ των χιλιάδων που σκοτώθηκαν. Στα τέλη πλέον του 1976-77 ο στρατός της Ινδονησίας βρισκόταν σε αδιέξοδο. Επειδή ποτέ δεν είχαν ένα πραγματικά επαγγελματικό και πειθαρχημένο στράτευμα, δεν ανέμεναν τόσο μεγάλη αντίσταση. Υπέστησαν χιλιάδες απώλειες. Εάν δεν υπήρχε η μαζική παρέμβαση των ΗΠΑ, πιθανότατα να είχαν νηπιθεί στρατιωτικά από την τιμοριανή αντίσταση. Έτσι η πολιτική της κυβέρνησης Carter είχε καταλυτική επίδραση μέσω της μαζικής ενίσχυσης της Ινδονησίας με όπλα, γεγονός που άλλαξε την ισορροπία δυνάμεων και παρέτεινε τον πόλεμο για 20 χρόνια.

Δεν είμαι βέβαιος τι ήταν αυτό που συνέχισε να με παρακινεί κατά τη διάρκεια εκείνων των σκοτεινών δεκαετιών. Κάποιοι πολεμούν επειδή πιστεύουν στην παγκόσμια επανάσταση. Όμως εγώ δεν είμαι ιδεολόγος και δεν πιστεύω στον παγκόσμιο μαρξισμό. Ούτε είμαι καθολικός φονταμενταλιστής, ο οποίος πιστεύει στην επικράτηση της πίστης. Σκεφτόμουν τις ψυχές των χαμένων του Ανατολικού Τιμόρ που μου έλεγαν να συνεχίσω να παλεύω. Στις ΗΠΑ ήμουν τελείως απομονωμένος και θα μπορούσα να έχω βρει μια δουλειά, όπως τόσοι και τόσοι εξό-

ριστοι, να αυτομολήσω και να συνεχίσω τη ζωή μου. Αντιθέτως εργαζόμουν κατ' αποκλειστικότητα υπέρ του Ανατολικού Τιμόρ, σχεδόν 24 ώρες το 24ωρο. Δεν είχα χρήματα, αλλά έπαιρνα το λεωφορείο και πήγαινα οπουδήποτε στις ΗΠΑ προκειμένου να μιλήσω. Έλαβα μια πρόσκληση να πάω στο Μιλγουόκι – πήγα καιμίλησα. Ένας φίλος μου είχε τη λαμπρή ιδέα να πάω να μιλήσω στο Μπέρμινγχαμ – οπότε πήρα το λεωφορείο και βρήκα ένα ακροατήριο δώδεκα ατόμων από την Ερυθραία που είχαν έρθει για να με ακούσουν. Μια φορά έκανα όλο τον δρόμο ως το Σικάγο, διότι ένας πολύ ευγενικός ακτιβιστής κατάφερε να συμπεριλάβει το όνομά μου σε μια μεγάλη διάσκεψη σε κάποιο πολυτελές ξενοδοχείο. Θα μοιραζόμουν το βήμα με έναν καθηγητή πανεπιστημίου που έτυχε να έχει πολύ δυνατή φωνή, τον Roger Clark από το Rutgers University. Το ακροατήριο αποτελούνταν αποκλειστικά από ηλικιωμένες κυρίες, οι περισσότερες από τις οποίες είχαν μισοκοιμηθεί. Ήμουν πολύ ευγενικός και δεν ήθελα να τις ξυπνήσω, οπότε μίλησα χαμηλόφωνα. Όταν ήρθε η σειρά του καθηγητή, φοβήθηκα ότι οι κυρίες θα πάθαιναν καρδιακή προσβολή. Τις ξύπνησε μια χαρά.

Στις 12 Νοεμβρίου 1991 πέντε χιλιάδες νέοι πήγαιναν από μια εκκλησία προς ένα νεκροταφείο για να αποτίσουν τιμή σε έναν Τιμοριανό φοιτητή που είχε πεθάνει δύο εβδομάδες νωρίτερα από πυρά του ινδονησιακού στρατού μέσα στην εκκλησία. Ήταν μια άκρως ειρηνική πορεία. Ξαφνικά Ινδονήσιοι στρατιώτες των ειδικών δυνάμεων κατέφτασαν με πολυβόλα και άρχισαν να πυροβολούν τον κόσμο. Εκείνη την ημέρα πέθαναν τουλάχιστον 500 άνθρωποι. Πολλοί σκοτώθηκαν σε νοσοκομεία από Ινδονήσιους γιατρούς σε συνεργασία με τον ινδονησιακό στρατό: δηλητηριάστηκαν με τοξικά χάπια, τα κρανία τους συνθλίφθηκαν με μεγάλες πέτρες. Υπήρξαν μάρτυρες. Δύο από αυτούς (και οι δύο τραυματισοφορείς) επιβίωσαν και δραπέτευσαν. Ο ένας κατάφερε και πήρε δείγματα από το χάπι που έδιναν στους ανθρώπους. Τα χάπια αυτά αναλύθηκαν από ειδικούς της ιατροδικαστικής στο Λονδίνο και βρέθηκαν να περιέχουν μια πολύ τοξική ουσία, που συνήθως αναμειγνύεται με νερό για τον καθαρισμό ειδών υγιεινής. Ακολούθησαν πολλές σφαγές. Η διαφορά αυτής της συγκεκριμένης από τις υπόλοιπες ήταν ότι ένας απίστευτα θαρραλέος Βρετανός εικονολήπτης βρέθηκε εκεί και κινηματογράφησε όλη τη σφαγή. Όσο οι Ινδονήσιοι συνέχιζαν να πυροβολούν, εκείνος συνέχισε να κινηματογραφεί και, όταν αυτοί σταμάτησαν, πήρε την κασέτα και την έθαψε στο νεκροταφείο. Του πήραν μερικές φωτογραφίες που βρέθηκαν πάνω του, αλλά το ίδιο βράδυ εκείνος σκαρφάλωσε πίσω στο νεκροταφείο για να πάρει το φιλμ και να το βγάλει λαθραία από τη χώρα. Ήταν τυχερός που ήταν

ξένος· ο ινδονησιακός στρατός απέφυγε να τον βλάψει. Αλλά μετά από αυτό τα πράγματα άρχισαν να αλλάζουν σημαντικά.

Τον Δεκέμβριο του 1996 ο επίσκοπος Βελο κι εγώ τιμηθήκαμε με το βραβείο Νομπέλ, γεγονός που διευκόλυνε πολύ την πρόσβασή μου στα διεθνή μέσα και στους ηγέτες του κόσμου. Όπως καταλαβαίνετε, η Ινδονησία δεν πέταξε από τη χαρά της. Έγινε στόχος μιας μοχθηρής εκστρατείας υπαινιγμών και απειλών – ακόμη και απειλών θανάτου.

Με εγκαλούσαν για όσα είχα εργαστεί να πετύχω για πάνω από μια εικοσαετία καθώς και για ένα σχέδιο ειρήνης που βασιζόταν σε μια βήμα προς βήμα επίλυση και το οποίο έμοιαζε εντυπωσιακά με την ισραηλο-παλαιστινιακή ειρηνευτική συμφωνία του Όσλο, που υπογράφηκε αργότερα. Εάν οι Ινδονήσιοι το είχαν αποδεχθεί, τότε ο πόλεμος θα τελείωνε χωρίς άλλες καταστροφές και σκοτωμούς. Η Ινδονησία θα διατηρούσε με έντιμο τρόπο την παρουσία της εδώ και το Ανατολικό Τιμόρ θα απολάμβανε κάποια χρόνια αυτονομίας εντός της Ινδονησίας. Στο τέλος μιας περιόδου 12 ετών από την υπογραφή της συμφωνίας θα διεξαγόταν δημοψήφισμα. Το πρόβλημα ήταν ότι είχα να κάνω με μια δικτατορία που δεν αντιλαμβάνεται ότι ο διάλογος, οι παραχωρήσεις και η ευελιξία επιτρέπουν σε όλες τις πλευρές να βγουν κερδισμένες. Ο στρατός αναγνωρίζει μόνον εκείνες τις αντιλήψεις που προάγουν τη δική του αποκλειστικά νίκη.

Παρά την αδυσώπητη εκστρατεία εκφοβισμού και δωροδοκιών που συνεχίστηκε επί μήνες, ποσοστό που υπερέβαινε κατά πολύ το 90% των ψηφοφόρων του Ανατολικού Τιμόρ ψήφισαν υπέρ της ανεξαρτησίας. Και σύμφωνα με πηγές των Ηνωμένων Εθνών ποσοστό 6% των ψήφων υποκλάπηκε μέσω δόλων μεθοδεύσεων κατά την καταμέτρηση. Και μετά ξέσπασε η βία. Ήταν ενορχηστρομένη. Είχε σχεδιασθεί με κάθε λεπτομέρεια επί πολλούς μήνες. Σχεδόν κάθε πόλη στο Ανατολικό Τιμόρ καταστράφηκε, σχεδόν κάθε σπίτι. Όχι μόνο των πλουσίων και των εύπορων αλλά και τα ταπεινά σπίτια των χωρικών, σπίτια φτιαγμένα από χορτάρι και αχυροσκεπή, όλα κάπκαν. Σε ένα από τα πλέον πρωτοφανή συμβάντα στη σύγχρονη ιστορία τουλάχιστον το 1/3 του πληθυσμού της χώρας απήχθη υπό την απειλή των όπλων και στάλθηκε με μεταγωγικά πλοία σε άλλη χώρα. Τη μεγαλύτερη αδελφή μου (την οποία δεν είχα δει για σχεδόν 30 χρόνια) την έστειλαν με πολεμικό πλοίο στη Ινδονησία μαζί με τα παιδιά της. Πάνω από εκατό χιλιάδες πολίτες μας συνεχίζουν να ζουν σε καταυλισμούς στο Δυτικό Τιμόρ. Η καταστολή οργανώθηκε από στρατό που διέθετε υποδομές, χρήματα και ισχύ. Τα 2/3 των πολιτοφυλάκων προέρχονταν από την Ινδονησία (δεν ήταν ντόπιοι). Η συγκεκριμένη βία προήλθε από ανθρώπους ξένους προς αυτή την κοι-

νωνία. Οι Τιμοριανοί, που ήταν μέλη της πολιτοφυλακής, παραδόθηκαν λέγοντας ότι τους είχε δοθεί αλκοόλ και ότι βρίσκονταν υπό την απόλυτη επιρροή του. Εν μέσω των πυροβολισμών εκατοντάδες Ινδονήσιοι αστυνομικοί είχαν μεταμφιεσθεί σε πολιτοφύλακες. Αργότερα όμως έβγαλαν τη μεταμφίεσή τους και ο στρατός επιχειρούσε πλέον με στολή. Οι ανιψιές μου, που ζουν στη νότια ακτή, είπαν ότι ουδέποτε υπήρχε εκεί πολιτοφυλακή· ο στρατός ήταν που έβαζε τις φωτιές, διότι δεν υπήρχαν δημοσιογράφοι επί τόπου – γιατί να μπουν στον κόπο να κρυφτούν;

Εν τω μεταξύ κατά τη διάρκεια αυτού του λουτρού αίματος δεν μπορώ να περιγράψω πόση θλίψη και μοναξιά αισθανόμουν. Έπρεπε καθημερινά να διεκπεραιώνω εκατοντάδες τηλεφωνήματα. Πήγα στην Ουάσινγκτον και συνάντησα τους γερούσιαστές Patrick Leahy και Tom Harkin, καθώς και ανθρώπους από το Υπουργείο Εξωτερικών, όπως ο Thomas Pickering. Μίλησα στην Εθνική Λέσχη Τύπου [National Press Club] και εμφανίσθηκα στο ένα μετά το άλλο πρόγραμμα των δικτύων NBC, ABC, NightLine και CNN –όπου οι άνθρωποι ήταν καταπληκτικοί. Εμφανιζόμουν στο CNN διαρκώς.

Εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι τηλεφωνούσαν και έστελναν μηνύματα από το διαδίκτυο. Και η ροή των πραγμάτων άρχισε να αλλάζει. Κάποια στιγμή σκέφτηκα ότι, εάν δεν πετύχαινα την αποστολή ειρηνευτικών δυνάμεων στο Ανατολικό Τιμόρ, θα είχα αποτύχει. Και τότε δεν θα ήξερα τι να κάνω για το υπόλοιπο της ζωής μου. Ένωθα ότι πρόδιδα τους ανθρώπους που με είχαν εμπιστευθεί και οι οποίοι, ακριβώς επειδή με εμπιστεύθηκαν, τώρα κινδύνευαν. Βρισκόμουν διαρκώς στο τηλέφωνο με ανθρώπους που κρύβονταν. Ακόμη και στις χειρότερες στιγμές το τηλέφωνό τους συνέχιζε να λειτουργεί. Ήμουν στο τηλέφωνο με έναν καθολικό ιερέα, έναν σπουδαίο ιησουίτη ιερέα. Βρισκόταν κρυμμένος στο σπίτι του ενόσω μαίνονταν οι συμπλοκές. Μπορούσα να ακούσω από το τηλέφωνο αυτοκίνητα να περνούν, να σκοτώνουν και να πυροβολούν. Και μου είπε: «Δεν ξέρω αν θα είμαι ζωντανός σε μισή ώρα από τώρα». Προσπάθησα να πείσω τους ανθρώπους των Ηνωμένων Εθνών να τον σώσουν, αλλά ακόμη κι εκείνοι δεν αισθάνονταν ασφαλείς. Η ίδια μου η αδελφή εξαφανίσθηκε ξαφνικά. Ευτυχώς αποδείχθηκε τελικά ότι εκείνη και η οικογένειά της, που έμεναν δίπλα στο κτίριο των Ηνωμένων Εθνών, μόλις που είχαν προλάβει να πηδήξουν τον φράκτη και να μπουν στο σύμπλεγμα της αντιπροσωπείας. Βρισκόμουν στη Νέα Ζηλανδία για να παραστώ στη σύνοδο των χωρών-μελών της Οικονομικής Συνεργασίας Ασίας-Ειρηνικού (ΟΣΑΕ) όταν άκουσα τον πρόεδρο Clinton σε ζωντανή μετάδοση από την Ουάσινγκτον να λέει ότι η Ινδονησία οφείλει να καλέσει τη διεθνή κοινότητα να παρέμβει. Και δύο μέρες

αργότερα οι Ινδονήσιοι το έπραξαν. Δύο μέρες μετά κι από αυτό συναντήθηκα επιτέλους με τον πρόεδρο Clinton. Η συνάντηση με τον πιο ισχυρό άνδρα στον κόσμο απέστειλε ένα πολύ καθουχαστικό μήνυμα σε όλους τους Τιμοριανούς, καθότι αν ο πρόεδρος των ΗΠΑ λάβει μια απόφαση, τότε αυτή πραγματοποιείται. Και ο Clinton ήταν τόσο φιλικός, τόσο γοητευτικός, σε κάνει να νιώθεις άνετα – και ρωτούσε καίριες και εμπεριστατωμένες ερωτήσεις. Πολύ πιο διεισδυτικές από όσες ρωτούν οι περισσότεροι δημοσιογράφοι. Εκείνο το απόγευμα τηλεφώνησα στον Χανανα, τον ηγέτη της αντίστασης που βρισκόταν σε κατ' οίκον περιορισμό στην Τζακάρτα, και του είπα ότι είχα συναντηθεί με τον πρόεδρο των ΗΠΑ και ότι ήμουν πεπεισμένος ότι οι ειρηνευτικές δυνάμεις θα κατέφθαναν σύντομα – και έτσι έγινε.

Αυτή η τροπή των πραγμάτων δεν είχε προηγούμενο στην Ινδονησία. Ήταν τόσο συνηθισμένοι να συνθλίβουν κάθε αντιπολιτευτική φωνή, κάθε ειρηνική διαδήλωση, κάθε αντιφρονούντα, να θεωρούν τον στρατό τους ανίκητο – κι όμως για πρώτη φορά στην ιστορία είχαν ηττηθεί. Μελετητές ισχυρίστηκαν ότι δεν έχασαν ποτέ μάχη, ωστόσο απέφυγαν να διευκρινίσουν ότι οι μάχες ήταν εναντίον πολιτών. Φάνηκε η δύναμη της κοινής γνώμης. Κι αυτό γιατί οι άνθρωποι που χρησιμοποιούσαν τα τηλέφωνα, το διαδίκτυο, τα φαξ στέλνοντας καταγγελισμό μηνυμάτων στο γραφείο του Bill Clinton, στο Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ, στον Tony Blair και τον Robin Cook στο Λονδίνο και στους Γάλλους, ήταν τελικά αυτοί που έφεραν τη ειρήνη. Στη Αυστραλία δεκάδες χιλιάδες διαδήλωναν. Στην Πορτογαλία διαδήλωσαν πάνω από ένα εκατομμύριο άνθρωποι. Και αυτό έκανε τον Clinton να ηγηθεί της προσπάθειας να σωθεί ο λαός του Ανατολικού Τιμόρ, ενώ επίσης κατέδειξε ότι, όταν οι ΗΠΑ θέλουν να χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά την ισχύ τους για το καλό, τότε αυτό μπορεί να επικρατήσει. Είμαι έτοιμος να συγχωρήσω τις ΗΠΑ για όλες τις αμαρτίες του παρελθόντος, ύστερα από αυτή τη θαρραλέα επίδειξη ηγετικής ικανότητας από τον Clinton.

Τώρα εσείς λέτε ότι για τη νίκη χρειάστηκε θάρρος, αλλά νομίζω ότι περισσότερο θάρρος απαιτείται για να είναι κάποιος ταπεινός, να παραδέχεται τα λάθη, τις αμαρτίες του, να είναι ειλικρινής. Περισσότερο θάρρος απαιτείται για να συγχωρήσεις απ' όσο απαιτείται για να πάρεις τα όπλα. Πράγμα που σημαίνει ότι δεν είμαι ο πιο θαρραλέος άνθρωπος στον κόσμο. Διότι στο κάτω-κάτω είναι πιο εύκολο να μιλάς για θάρρος από το να το επιδεικνύεις.

ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΗ

ΖΟΖΕ ΡΑΜΟΣ - ΟΡΤΑ

Μάθημα για τις τάξεις: Γ΄ Γυμνασίου έως Γ΄ Λυκείου

Ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων: ανεξαρτησία, ποιότητα ζωής, δικαιοσύνη/αδικία, γενοκτονία, εθνική ταυτότητα

Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

Άρθρο 5: Ελευθερία από βασανιστήρια και ταπεινωτική μεταχείριση

Άρθρο 7: Δικαίωμα στην ισότητα έναντι του νόμου

Άρθρο 9: Ελευθερία από αυθαίρετη σύλληψη και εξορία

Καθοδηγητικές ερωτήσεις

- Γιατί διαφορετικές κουλτούρες έρχονται σε σύγκρουση;
- Με ποιον τρόπο άνθρωποι, τόποι, ιδέες και γεγονότα επηρεάζουν τις γενιές που ακολουθούν;
- Πώς λύεται μια σύγκρουση (εάν λύεται);
- Με ποιον τρόπο αντιλήψεις και οπτικές επηρεάζουν τη σύγκρουση και τον συμβιβασμό;
- Τι καθιστά έναν συμβιβασμό αποτελεσματικό;
- Πότε μια σύγκρουση δικαιολογείται ή είναι αναγκαία;
- Με ποιον τρόπο η κατασκευή γεωπολιτικών ορίων επηρεάζει τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αλληλεπιδράσεις;

Απαιτούμενος χρόνος:

160 λεπτά

Στόχοι

Μετά από αυτό το μάθημα, οι μαθητές θα είναι σε θέση:

- Να κατανοήσουν τα ιστορικά αίτια της κρίσης στο Ανατολικό Τιμόρ.
- Να εξηγήσουν τι βήματα έχουν γίνει προς την κατεύθυνση της συμφιλίωσης στο Ανατολικό Τιμόρ και να εκτιμήσουν την αποτελεσματικότητά τους.
- Να εκτιμήσουν κατά πόσο η σύγκρουση στο Ανατολικό Τιμόρ συνιστά γενοκτονία.
- Να συντάξουν μια πρόταση συμφιλίωσης για κάποια υφιστάμενη σύγκρουση.

Δεξιότητες

Οι μαθητές θα είναι σε θέση:

- Να παραπέμψουν σε συγκεκριμένα τεκμήρια από το κείμενο, ώστε να υποστηρίξουν την ανάλυση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών, συνδέοντας ιδέες που αντλήθηκαν από επιμέρους στοιχεία για την κατανόηση του κειμένου στο σύνολό του.
- Να προσδιορίσουν τις κεντρικές ιδέες ή την πληροφόρηση που προσφέρει μια πρωτογενής ή δευτερογενής πηγή και να παράσχουν μια ακριβή σύνοψη που καθιστά σαφείς τις σχέσεις μεταξύ των βασικών στοιχείων και ιδεών.
- Να εκτιμήσουν τις διαφορετικές απόψεις του συντάκτη επί του ίδιου ιστορικού γεγονότος ή ζητήματος κρίνοντας τους ισχυρισμούς του, την αιτιολόγηση και τα αποδεικτικά στοιχεία που παρέχει.
- Να συγκεντρώσουν πληροφορίες από διαφορετικές πηγές, τόσο πρωτογενείς όσο και δευτερογενείς, ώστε να κατανοήσουν κατά τρόπο συνεκτικό μια ιδέα ή ένα γεγονός σημειώνοντας ασυμφωνίες μεταξύ των πηγών.
- Να αναπτύξουν και να ενδυναμώσουν τη συντακτική ικανότητα που απαιτείται σχεδιάζοντας, αναθεωρώντας, διορθώνοντας, ξαναγράφοντας ή δοκιμάζοντας μια νέα προσέγγιση, δίνοντας έμφαση στον τρόπο χειρισμού των πιο σημαντικών πτυχών για έναν ορισμένο σκοπό και ακροατήριο.
- Να διενεργήσουν σύντομες καθώς και πιο εκτεταμένες έρευνες προκειμένου να απαντήσουν ένα ερώτημα (συμπεριλαμβανομένου ενός αυτο-αναφυόμενου ερωτήματος) ή να επιλύσουν ένα πρόβλημα· να περιορίσουν ή να διευρύνουν την έρευνα, όταν αυτό απαιτείται να συνθέσουν υλικό από περισσότερες πηγές για την καλύτερη κατανόηση του υπό εξέταση θέματος.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

- Αναλύστε σχέσεις και εντάσεις μεταξύ μελών της διεθνούς κοινότητας.
- Περιγράψτε πώς οι εντάσεις στον σύγχρονο κόσμο επηρεάζονται από διαφορετικές πολιτικές ιδεολογίες, συμπεριλαμβανομένων της δημοκρατίας και του απολυταρχισμού.
- Αναλύστε τη σχέση μεταξύ ενός ζητήματος της παγκόσμιας πολιτικής ιστορίας και των σχετικών πτυχών της οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής ιστορίας.
- Συγκρίνετε τρόπους με τους οποίους τα κοινωνικά συστήματα επηρεάζονται από πολιτικές, περιβαλλοντικές, οικονομικές και τεχνολογικές αλλαγές.
- Χρησιμοποιήστε μεθόδους έρευνας των κοινωνικών επιστημών (υποβολή ερωτήσεων, συλλογή και ανάλυση δεδομένων, εξαγωγή συμπερασμάτων και υποστήριξη αυτών με τεκμήρια, παράθεση ευρημάτων) για τη μελέτη της εξέλιξης και των λειτουργιών κοινωνικών συστημάτων και την ανακοίνωση συμπερασμάτων σε ευρύτερο ακροατήριο.

Λεξιλόγιο

Συμφιλίωση
 Σύγκρουση
 Συμβιβασμός
 Αυτονομία/ «καθεστώς ειδικής αυτονομίας»
 Αμνηστία
 Καταστολή
 Άρμεση, δομική και πολιτισμική βία
 Διακρίσεις
 Στερεότυπο
 Ενουναϊσθση

Έννοιες

Γενοκτονία
 Ειρήνη
 Ανθρώπινα δικαιώματα
 Μετα-αποικιακή εποχή

Απαιτούμενη τεχνολογική υποστήριξη

- Υπολογιστής
- Πρόσβαση στο Διαδίκτυο
- Χαρτί για τη σύνταξη πινάκων

Υλικό

- Nevins J. (2005). *A not-so-distant horror: Mass violence in East Timor* [Μια όχι και τόσο μακρινή φρίκη: Μαζική βία στο Ανατολικό Τιμόρ]. Ithaca (NY): Cornell University Press.
- Ramos-Horta J. (1986). *Funu: The Unfinished saga of East Timor* [Funu: Το ημιτεδές έπος του Ανατολικού Τιμόρ]. Lawrenceville, NJ: Red Sea Press.
- Robinson G. (2010). *"If you leave us here, we will die": How genocide was stopped in East Timor* [«Εάν μας αφήσετε εδώ, θα πεθάνουμε»: Πώς σταμάτησε η γενοκτονία στο Ανατολικό Τιμόρ]. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Συνέντευξη του Ζοζέ Ράμος-Ορτά στο Λέμε την Αλήθεια στην Εξουσία <http://www.speaktruth.org/>
- Ομιλία αποδοχής του βραβείου Νομπέλ Ειρήνης του 1996 από τον Ζοζέ Ράμος-Ορτά <http://www.nobelprize.org/>
- Σειρά γραφημάτων για το Ανατολικό Τιμόρ, https://docs.google.com/drawings/d/1bvMCKGK7rFKhHux8MQakIL0_tGz9Ffap-MxephU52bcU/edit?hl=en_US
- "Timor-Leste's fresh start" [«Καινούργια αρχή για το Τιμόρ-Λέστε»] (11 Μαΐου 2007). *The Economist* <http://www.economist.com/node/917315/print>
- Wong Chun Han (27 Μαΐου 2011). "East Timor president: Open to sunrise talks, concerns over floating LNG." [«Πρόεδρος Ανατολικού Τιμόρ: Ανοικτός σε συνομιλίες για το σχέδιο Sunrise, ανησυχίες για την πλωτή εξέδρα εξόρυξης φυσικού αερίου»] <http://www.laohamutuk.org/Oil/Sunrise/2011/JRHSSunrise DJ27May2011.pdf>

Προτάσεις και οδηγίες προς τον εκπαιδευτικό

Ένα σημαντικό μέρος των δραστηριοτήτων θα πρέπει να αναφέρεται στη φύση της σύγκρουσης στο Ανατολικό Τιμόρ· κατά τη διαδικασία αυτή το ερώτημα σχετικά με το ποια ανθρώπινα δικαιώματα παραβιάστηκαν και κατά πόσο η σύγκρουση συνιστά γενοκτονία είναι κεντρικό για τη συζήτηση. Πριν από την έναρξη των μαθημάτων καλό θα ήταν να συμβουλευτείτε τον ιστότοπο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τα ανθρώπινα δικαιώματα (<http://www.un.org/en/rights/>) και τη Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Προτεινόμενες εισαγωγικές ενέργειες

- Συλλογισμοί των μαθητών υπό τη μορφή ημερολογίου: σκεφτείτε ένα περιστατικό όπου αδικηθήκατε (ατομικά ή συλλογικά) και εξετάστε τις ακόλουθες ερωτήσεις:
 - Πώς τελικά καταφέρατε να συγχωρήσετε το ή τα άτομα που σας αδίκησαν;
 - Εάν δεν τα έχετε συγχωρήσει, ποιοι παράγοντες μπορούν να εξηγήσουν την άρνησή σας;
- Χρησιμοποιήστε και περιγράψτε ένα συγκεκριμένο παράδειγμα (μπορείτε να αλλάξετε τα ονόματα εφόσον θέλετε) στην απάντησή σας.
- Η τάξη χωρίζεται σε 6 ομάδες από 4 ή 5 μαθητές η καθεμία. Σε κάθε ομάδα ανατίθεται μία δευτερογενής πηγή που έχει σχέση με ένα από τα ακόλουθα θέματα:
 - Το κληροδόχημα της πορτογαλικής κυριαρχίας στο Ανατολικό Τιμόρ
 - Η εισβολή της Ινδονησίας το 1975 στο Ανατολικό Τιμόρ και η συνακόλουθη τρομοκρατία των κατοίκων του
 - Η επίθεση στο νεκροταφείο Σάντα Κρουζ τον Νοέμβριο του 1991
 - Η διεθνής υποστήριξη για τις ενέργειες της Ινδονησίας κατά τις δεκαετίες του 1970 και του 1980, συμπεριλαμβανομένης της στήριξης από τις ΗΠΑ
 - Ο ρόλος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών στη δημοσιοποίηση των τεκταινομένων στο Ανατολικό Τιμόρ από το 1975 έως το 1999
 - Βία και εκφοβισμός από το TNI (Εθνικές Ένοπλες Δυνάμεις της Ινδονησίας) και τις παραστρατιωτικές ομάδες που οδήγησε στο δημοψήφισμα για ανεξαρτησία το 1999.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1

- Κάθε ομάδα μαθητών θα παρουσιάσει το θέμα που της ανατέθηκε σχετικά με το Ανατολικό Τιμόρ από το 1975 έως το 1999.
- Δημιουργήστε μια σειρά γραφημάτων για ολόκληρη την τάξη προκειμένου να προσδιορίσετε τα στοιχεία που συνθέτουν την κρίση στο Ανατολικό Τιμόρ από το 1975 έως το 1999.

Εργασία για το σπίτι

Γράψτε σε μία σελίδα τις σκέψεις σας για την υποθετική περίπτωση όπου είχατε να «ψηφίσετε» στο δημοψήφισμα του 1999 είτε υπέρ της ανεξαρτησίας είτε υπέρ της διατήρησης της υφιστάμενης σχέσης με την Ινδονησία. Στην απάντησή σας βεβαιωθείτε ότι εξετάσατε τα υπέρ και τα κατά της θέσης σας.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2

Οι μαθητές θα μοιραστούν με τους συμμαθητές τους τα αποτελέσματα της εργασίας για το σπίτι που τους ανατέθηκε σε μικρές ομάδες και κάθε ομάδα θα παρουσιάσει ένα τελικό συμπέρασμα ή ένα εκκρεμές ερώτημα ως αποτέλεσμα της συνεργασίας.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3

- Οι μαθητές θα συζητήσουν τα αποτελέσματα της εργασίας τήρησης ενός ημερολογίου από τις εισαγωγικές ενέργειες σε μικρές ομάδες προκειμένου να περιγράψουν παραδείγματα συμφιλίωσης.
- Οι μαθητές μπορούν να διαβάσουν τη συνέντευξη του Ζοζέ Ράμος-Ορτά στο *Λέμε την Αλήθεια στην Εξουσία* καθώς και την ομιλία αποδοχής του Βραβείου Νομπέλ προκειμένου να προσδιορίσουν τις στρατηγικές που ακολούθησε για αντίσταση στην ινδονησιακή καταπίεση και για συμφιλίωση ως υπουργός Εξωτερικών και κατόπιν ως Πρόεδρος του Ανατολικού Τιμόρ.
- Ερωτήματα προς συζήτηση:
 - Ποιες στρατηγικές χρησιμοποίησε ο Ζοζέ Ράμος-Ορτά ως αντίσταση στην εξελισσόμενη κρίση στο Ανατολικό Τιμόρ;
 - Με ποιους τρόπους επιχείρησε να «υπερβεί» την κρίση ως ηγέτης της αντίστασης;
 - Οι μαθητές θα κάνουν μια καταχώριση στο ημερολόγιο σχετικά με το πώς τα μαθήματα της εμπειρίας συμφιλίωσης του Ράμος-Ορτά σχετίζονται με την προσωπική τους εμπειρία συμφιλίωσης.